

УДК 338.2/.532.63:615.1

Голубка В.М.

Львівський національний університет імені Івана Франка

МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО РИНКУ: СУТНІСТЬ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

У статті з'ясовано сутність фармацевтичного ринку та його структурованість за інституційним підходом. Обґрунтовано потребу державного регулювання фармацевтичного ринку через відповідні механізми з націленістю на забезпечення його конкурентоспроможності. Встановлено основні цілі державного регулювання фармацевтичного ринку та систематизовано регуляторні механізми в розрізі концептуально-регламентуючих, нормативно-правових, економіко-мотиваційних, контролюючих та інформаційно-промоційних.

Ключові слова: фармацевтичний ринок, державне регулювання, механізми, конкурентоспроможність.

Голубка В.М.

МЕХАНИЗМЫ РЕГУЛИРОВАНИЯ ФАРМАЦЕВТИЧЕСКОГО РЫНКА: СУЩНОСТЬ, КЛАССИФИКАЦИЯ И РОЛЬ В ОБЕСПЕЧЕНИИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ

В статье выяснена сущность фармацевтического рынка и его структурированность за институциональным подходом. Обоснована необходимость государственного регулирования фармацевтического рынка через соответствующие механизмы с нацеленностью на обеспечение его конкурентоспособности. Установлены основные цели государственного регулирования фармацевтического рынка и систематизированы регуляторные механизмы в разрезе концептуально-регламентирующих, нормативно-правовых, экономико-мотивационных, контролирующих и информационно-промоционных.

Ключевые слова: фармацевтический рынок, государственное регулирование, механизмы, конкурентоспособность.

Golubka V.

ADJUSTMENT MECHANISM PHARMACEUTICAL MARKET: ESSENCE, CLASSIFICATION AND ROLE IN ENSURING COMPETITIVENESS

The essence of pharmaceutical market and its structure for institutional approach in article was founded. The necessity for government regulation of the pharmaceutical market through appropriate mechanisms aiming at ensuring its competitiveness was substantiated. The basic goal of state regulation of the pharmaceutical market and systematized regulatory mechanisms in the context of conceptual and regulatory, legal, economic motivation, control, information and promotion was determined.

Keywords: pharmaceutical market, government regulation, mechanisms, competitiveness.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Виняткова соціальна та економічна значимість функціонування фармацевтичного ринку в країні не ставить під сумнів потребу активних державних втручань з метою оптимізації його кон'юнктурних характеристик. Дієвість таких втручань можлива при системному підході застосування регуляторних механізмів, які в ідеалі мають бути націленими на забезпечення конкурентоспроможності ринку в міжнародному масштабі на довгострокову перспективу. Досвід державного регулювання фармацевтичного ринку провідних країн світу засвідчує безперервну диференціацію управлінських підходів з двозначними проявами дерегуляції, з одного боку, та більш жорстким контролюючим впливом, з іншого. Відтак потреба активних наукових досліджень за даним напрямом видається доволі актуальною та потрібною, адже їх результати дозволяють здійснити теоретико-

методологічне обґрунтування потреби, сили, напрямів державних регуляторних впливів на фармацевтичний ринок у відповідності до обґрунтованих цільових пріоритетів.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Теоретичну основу даного дослідження сформувавши напрацьовані вченими за двома основними науковими напрямами – державного регулювання економіки та фармації. Зокрема питання проблем, перспектив розвитку фармацевтичного ринку найбільш повно висвітлено у працях таких вчених, як Д. Волох, В. Загорій, О. Жилінської [5], А. Кабачна, З. Мнушко, А. Немченко, О. Півень, В. Пономаренко, Я. Радиш, В. Толочко та інших. Серед іноземних вчених вирізняються праці таких, як К. Блур, Д. Дей [11], Е. Колас, А. Мейнард [8], Г. Паркінс, Б. Сікер, М. С. Сміт, М. Юен та Зол. Щодо наукових висновків з питань державного регулювання економіки, які дали змогу сформулювати теоретичний базис регуляторних впливів на фармацевтичний ринок, то тут вирізняються праці М. Ажнюк [7], Л. Дідівської, О. Лазора, В. Малиновського, О. Малиновської, А. Мельник, І. Михасюка [9], О. Оболенського, С. Чистова, О. Федорчак [10] та інших. Разом з тим, комплексні дослідження механізмів державного регулювання фармацевтичного ринку на рівні країни є доволі обмеженими, особливо з позиції їх розгляду як інструментів, що підтверджує актуальність даної статті.

Цілі статті. Метою статті є теоретико-методологічне обґрунтування потреби державного регулювання фармацевтичного ринку в країні через систему дієвих механізмів. У контексті досягнення мети були визначені наступні завдання:

- уточнити сутність фармацевтичного ринку та його структуру за інституційним підходом;
- обґрунтувати потребу державного регулювання фармацевтичного ринку через відповідні механізми з обов'язковою наслідковістю відносно станової дефініції його конкурентоспроможності;
- окреслити основні цілі державного регулювання фармацевтичного ринку та систематизувати регуляторні механізми в розрізі концептуально-регламентуючих, нормативно-правових, економіко-мотиваційних, контролюючих та інформаційно-промоційних.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Перш ніж обґрунтувати потребу державних втручань у функціонування фармацевтичного ринку через систему конкретних механізмів, уточнимо сутність ринку як такого. У вітчизняній літературі існують різні погляди на дане поняття – як місця взаємодії продавців і покупців, як механізму об'єднання попиту і пропозиції, як системи взаємовідносин на основі купівлі, продажу, обміну, як сфери обороту певного товару (послуги), як регульованої системи з одночасною наявністю саморегуляції тощо [1, с. 19; 2, с. 31; 3, с. 164]. Вважаємо, що фармацевтичний ринок слід розглядати як систему взаємовідносин з приводу різних договірних схем купівлі-продажу фармацевтичних товарів і послуг за визначеною ціною та умовами гарантії якості. Його умовна структурованість в інституційній інтерпретації відображена на рис. 1.

Сучасні тенденції розвитку фармацевтичного ринку в Україні перебувають у доволі проблемній площині – у зв'язку з девальвацією гривні і введенням податку на додану вартість для лікарських засобів та виробів медичного призначення. У результаті за 3 квартали 2014 року спостерігається зниження «аптечної корзини» на 8% проти минулого року, а загального обсягу ринку – на 14% в доларовому еквіваленті. Середня вартість 1 одиниці аптечної корзини зросла за останній рік на 24,9% [4]. Загалом вітчизняний ринок супроти світових тенденцій відзначається значною мінливістю. Щодо цього комплексні дослідження проведені О. Жилінською та О. Чулак. Вчені Золлективу2ним темпи приросту світового й українського ринку та доводять надмірну чутливість останнього до кризових явищ з різкими падіннями – падіння ринку в упаковках у 2008-2009 рр. становило відповідно 7 і 6%, коли показники зростання у

2007, 2010, 2011 роках варіювали у межах 1-5% [5, с. 255]. Поточні тенденції в умовах військової загрози доводять чутливість вітчизняного фармринку до екзогенних детермінацій. Це обумовлює потребу покращення політики його регулювання.

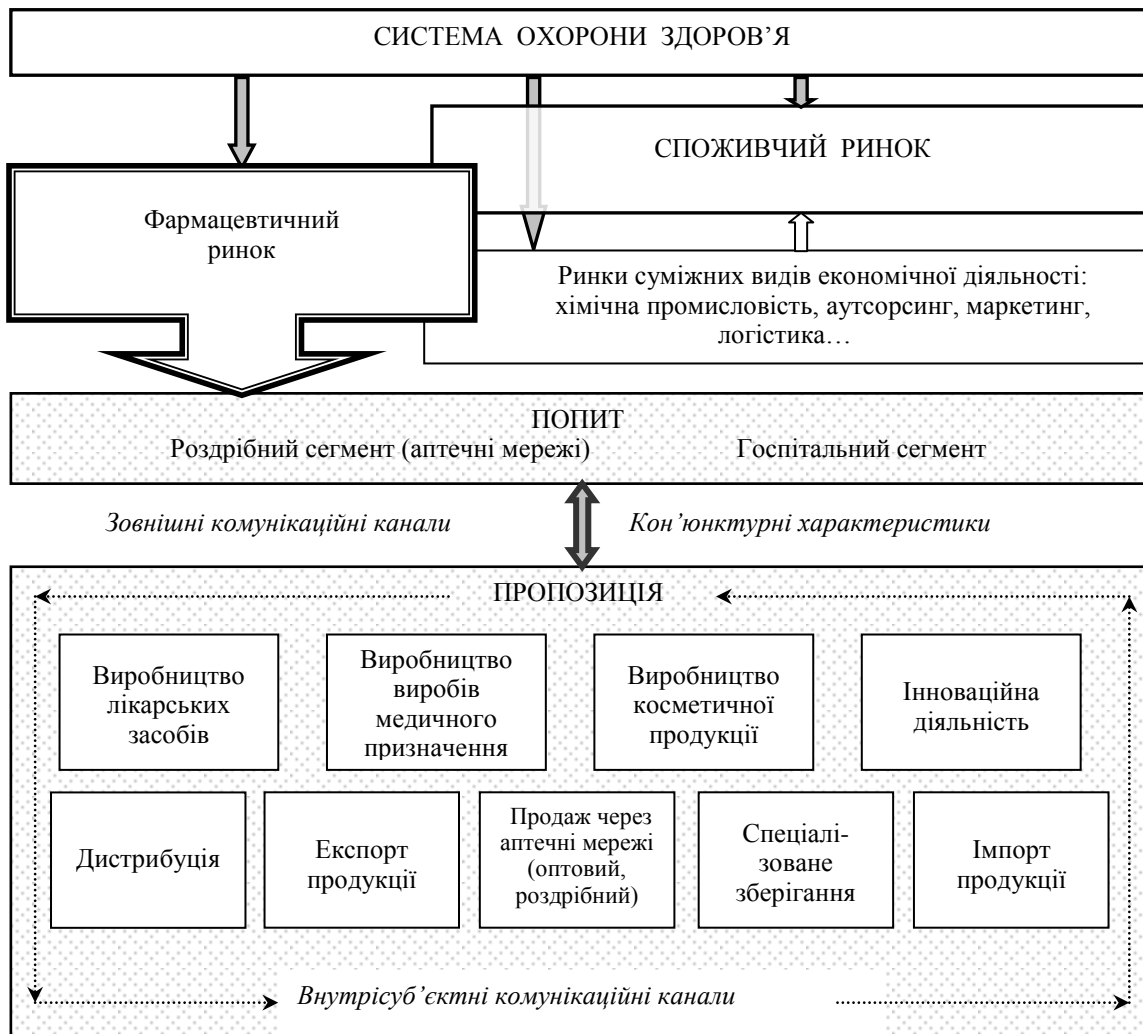

Рис. 1. Загальна інституційна структурованість фармацевтичного ринку

* Складено автором

Потреба державного втручання у процеси фармацевтичного ринку є більш ніж очевидною – в силу його колосальної значущості для суспільного розвитку. Прояви монополізації, інші деструктивні явища і процеси, які щоденно проявляються на фармацевтичному ринку з вкрай негативними їх детермінаціями стану суспільного здоров'я, вимагають конкретних державних втручань через регуляторні механізми.

Формулювання дефініції державного регулювання фармацевтичного ринку повинно базуватись на основі численних напрацювань у теорії державного управління щодо сутності державного регулювання економіки як такого. Зокрема дану категорію розглядають як цілеспрямований вплив, функцію, метод або один з елементів механізму державного управління, систему заходів, ресурсний перерозподіл тощо. Враховуючи такі міркування вважаємо, що державне регулювання фармацевтичного ринку являє собою систему цілеспрямованих заходів долаття кон'юнктурних ринкових дисбалансів з оптимізацією задоволення інтересів його учасників та конструктивними впливами на ситуацію в країні загалом. Систему державного регулювання формують

механізми, а також інституційне, інформаційне, кадрово-управлінське та фінансове забезпечення.

Покладаючи в змістовну сутність державного регулювання фармацевтичного ринку цілеспрямований характер його процесності, важливо конкретизувати його цільову функціональність. При визначенні функціональних цілей фармацевтичного ринку не слід переоцінювати роль даної сфери для забезпечення суспільного здоров'я, адже за оцінками ВООЗ здоров'я людини на 70% залежить від способу життя та харчування і лише на 15% – від організації медичної служби та генетичних особливостей [6]. Таким чином, екзогенні впливи фармацевтичного ринку на суспільне здоров'я через державне регулювання повинні супроводжуватись активною політикою держави щодо пропагування здорового способу життя, спрямованою в першу чергу на молоде покоління.

Незважаючи на пріоритетну роль самої людини у забезпеченні стану свого здоров'я, значимість якісних характеристик функціонування фармацевтичного ринку не слід применшувати. Свідченням цьому є цілі державного регулювання фармацевтичного ринку в країні (табл.1).

Таблиця 1

Основні цілі державного регулювання фармацевтичного ринку в країні*

№ з/п	Ціль*	Поточна проблем-ність виконання	Інституціоналізо-вані перешкоди	Перспективність покращення
1	Забезпечення стабільного розвитку ринку	Дуже висока чутливість до екзогенних впливів	Усталення проявів недобросовісної конкуренції	Більш послідовна державна політика у сфері охорони здоров'я
2	Забезпечення раціонального використання ресурсів і підвищення ефективності виробництва (надання послуг)	Формальність управлінських впливів з практикою неформальних домовленостей	Суб'єктивний доступ до окремих ресурсів, у т.ч. інформаційних	Подолання сировинної імпортозалежності
3	Підвищення конкурентоспроможності продукції, у т.ч. на міжнародному рівні	Слабка інтегрованість управлінських рішень до міжнародних стандартів у підходах регульованості	Несформований імідж вітчизняної продукції з недостатніми 4оллективу4ними параметрами	Поступове завоювання зарубіжних ринків з первинною орієнтацією на транскордонний простір

продовження таблиці 1

1	2	3	4	5
4	Підвищення якості життя населення	Порушений інститут відповідальності і контролю за якістю продукції	Низька правова культура населення і практика відстоювання прав на якісну продукцію	Покращення якісних характеристик продукції з пониженням практики грубого порушення рецептур

* Складено автором на основі джерела: [7]

З-поміж зазначених у табл.1 цільових орієнтирів державного регулювання особливої ваги нині набуває потреба підвищення конкурентоспроможності фармацевтичної продукції, що в своїй акумуляційній вимірності формує загальну конкурентоспроможність фармацевтичного ринку. Відтак цільовість державного регулювання фармацевтичного ринку в стратегічній перспективі повинна

відобразитись конкретними кількісно-якісними показниками, які інтегрально виражені у понятті «конкурентоспроможність». Відносно фармацевтичного ринку – це його тривала здатність утримувати конкурентні переваги на вищих інституційно-просторових рівнях з високою адаптативністю до екзогенних змін й такими кон'юнктурними характеристиками, що дозволяють оптимізувати задоволення потреб його учасників. Таким чином, спрямованість державного регулювання фармацевтичного ринку країни з орієнтацією на забезпечення його конкурентоспроможності є археважливим завданням, виконання котрого дозволить комплексно підійти до вирішення проблем та окреслення стратегічних пріоритетів розвитку фармацевтичної сфери.

При з'ясуванні концептуальної суті державного регулювання фармацевтичного ринку країни зазначалось, що в системній інтерпретації його формують механізми, а також інституційне, інформаційне, кадрово-управлінське і фінансове забезпечення. Інституційне забезпечення державного регулювання фармацевтичного ринку охоплює інститути, що безпосередньо володіють регуляторними повноваженнями або ж впливають на ринок опосередковано через регуляторні впливи на інші (суміжні) сфери суспільного життя. Основну роль безумовно тут виконують профільні органи державної влади центрального і місцевого рівнів. Разом з тим, усе потужнішу нішу займають відповідні громадські структури як форми самоорганізації, населення, комерційних структур тощо. Відтак актуалізується потреба тісної взаємодії спеціалізованих органів державної влади, виробників лікарських препаратів, Боллект'юторів та аптечних мереж з метою пошуку спільних рішень задля підвищення конкурентоспроможності фармацевтичного ринку в системі регуляторних впливів.

Щодо інформаційного забезпечення, то його формує вся сукупність інформації стосовно фармації, яка може бути високопрофесійного і пізнавального (для споживачів продукції) характеру. Відтак потреба постійних роз'яснень споживання, купівлі-продажу, виробництва фармпродукції призвела до формування потужних Інтернет-ресурсів у сфері фармації. Вагому нішу тут формує чинне законодавство з відображенням положень на офіційних сайтах Верховної Ради України та Міністерства охорони здоров'я України. Таким чином, формально інформаційне забезпечення державного регулювання фармацевтичного ринку є доволі розгорнутим. На практиці ж існують значні інформаційні дисбаланси у взаємовідносинах суб'єктів ринку та органів влади, побудовані на слабо розвиненому державно-приватному партнерстві.

Дуже важливим для ефективності державного регулювання фармацевтичного ринку постає кадрово-управлінське забезпечення, що формується в основному з державних службовців, які здійснюють трудову діяльність у профільних органах державної влади. Цінно, якщо до кадрів регулювання фармринку залучаються фахівці-практики, представники профільних наукових та освітніх структур, що з прикладної й конкретної сторони бачать проблеми розвитку ринкових відносин з балансуванням інтересів їх учасників.

Очевидно, що жодне рішення регулювання фармацевтичного ринку не буде ефективним за умов браку фінансового забезпечення, яке дозволяє його перетворити у відповідний матеріальний базис втілення в життя окреслених теоретичних перспектив. Україні у цьому плані важливо слідувати практиці розвинених країн, в яких темпи приросту витрат на охорону здоров'я є більшими, ніж темпи економічного зростання [8, с. 32].

Домінантою ж ефективності державного регулювання фармацевтичного ринку є його механізми. Теоретичне трактування даного поняття може диференціюватись від розгляду як окремого інструменту, до процесу, сукупності або ж цілісної системи. У нашому дослідженні механізми регулювання фармацевтичного ринку розглядаємо як конкретні інструменти регуляторного впливу на його учасників та результуючі кон'юнктурні характеристики, що через взаємодію з відповідним забезпеченням

(інституційним, інформаційним, кадрово-управлінським та фінансовим) дозволяють досягати задекларованих цілей.

Висновки. Сучасна практика державного регулювання допускає широкий арсенал механізмів державного регулювання. Найчастіше їх розподіл здійснений у розрізі: прямих і непрямих; нормативно-правових, соціально-економічних, фінансово-вартісних й організаційно-економічних; економічних, мотиваційних, організаційних, політичних та правових [9; 10]. Виходячи з таких міркувань, наводимо наступні групи механізмів державного регулювання фармацевтичного ринку, в розрізі яких слід оцінювати ефективність його здійснення з націленістю на забезпечення конкурентоспроможності відповідного рівня:

1. Концептуально-регламентуючі механізми: реформування системи охорони здоров'я через здійснення структурних реформ;

2. Нормативно-правові механізми: законодавча база загальнодержавного рівня, у т.ч. ратифіковані міжнародні документи; нормативи регіонального і місцевого рівнів, у т.ч. обласні програми розвитку; патентування, ліцензування, у т.ч. відповідно стандартів виробничої практики GMP EC;

3. Економіко-мотиваційні механізми:

- бюджетне регулювання: державні закупівлі; тендери; система реімбурсації;

- державні майнові права, особливо на об'єкти інтелектуальної власності у фармацевтичній сфері;

- цінове регулювання: регламентований перелік лікарських засобів, ціни на котрі встановлюються державою, практика референтних цін, встановлення граничних націнок, встановлення цін на продукцію з експортною перспективою (згідно світового досвіду встановлено, що основними причинами підвищення частки країни на світовому фармацевтичному ринку є зростання цін на ринку внутрішньому, але за умови, що продукція є конкурентоспроможною [11]) тощо;

- податкове регулювання: система оподаткування фармацевтичних підприємств; відшкодування ПДВ;

4. Контролюючі механізми: контроль за якістю продукції, у т.ч. через відновлення багаторівневої системи контролю якості ліків; контроль за дотриманням процедур випуску продукції, упакування, збуту тощо;

5. Інформаційно-промоційні механізми: соціальна реклама; етична промоція фармацевтичної продукції тощо.

У підсумку важливо зазначити, що сьогодні все більше актуалізується дискусія щодо потреби дерегуляції різних сфер суспільного життя в Україні з пріоритетом стимулювання малого і середнього бізнесу. Актуальність даної практики для фармацевтичного ринку потребує окреслення ключових проблем його функціонування. Без повного розуміння прикладних проблем реалізації механізмів державного регулювання фармацевтичного ринку неможливо обґрунтувати потребу активності державних втручань у ринкові процеси і відносини.

Список використаних джерел:

1. Долан Э. Дж. Рынок: Микроэкономическая модель / Э. Дж. Долан, Д. Линдсей. – С. Пб, 1992. – 496 с.
2. Енгстлер П. Ринкова економіка для бізнесменів-початковців // Пер. З нім. О. Логвиненка. – К. : Вік, 1992. – 223 с.
3. Старовойт О. В. Особливості впровадження франчайзингової системи в Україні // Вісник СумДУ. Серія «Економіка». – 2012. – № 4. – С. 164–168.
4. Кирсанов Д. Аптечный рынок Украины по итогам 9 мес 2014 г.: Аптека.ua. № 966 (45) від 17.11.2014 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.apтека.ua/article/313423>
5. Жилінська О. А. Фармацевтичний ринок : Україна в контексті світових тенденцій / О. А. Жилінська, О. Чулак // Теоретичні та прикладні питання економіки. – Вип. 27, Т. 1. – С. 252–259.
6. Зотова О. О. Рівень життя населення України / О. О. Зотова, О. І. Крикун, В. В. Латік. – К. : ТОВ «Видавництво «Консультант», 2006. – 428 с.
7. Ажнюк М. О. Основи економічної теорії : Навч. Пос. – Ужгород : Гражда, 2005. – 204 с.
8. Maynard A. Dilemmas in regulation of the market for pharmaceuticals / Alan Maynard, Karen Bloor // Health affairs. – 2003, May/June. – Volume 22, Num. 3. – P. 31–41.
9. Михасюк І. Державне регулювання економіки / І. Михасюк, А. Мельник, М. Крупка, З. Залого. // За болл. Д-ра екон. Наук, проф., болле. АН Вищої школи України І. Р. Михасюка. – Львівський національний університет імені І. Франка, Львів : «Українські технології», 1999. – 640 с.
10. Федорчак О. Класифікація механізмів державного управління // Демократичне врядування. Науковий вісник. – 2008. – Вип. 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/e-journals/DeVr/2008-01/O_Fedorchak.pdf

11. Ewen M., Dey D. Medicines : Too Costly and Too Scarce [Online]. [Accessed 8th December 2006]. Available from World Wide Web: 2005 [updated 2005; cited]; Available from : <http://www.haiweb.org/medicineprices/2005/pricingbriefingpaperFINAL.doc>

Рецензент д.е.н., професор Леоненко П.М.